

Володимир ПРИШЛЯК

Волинський національний університет імені Лесі Українки

**ДО ПИТАННЯ ПРО МІЖНАРОДНУ ТОРГІВЛЮ
ГЕТЬМАНЩИНИ ЧАСІВ ГЕТЬМАНА
ДАНИЛА АПОСТОЛА**

Гетьманська Україна — старожитня Terra Cosaccorum була традиційно орієнтована у зовнішній торгівлі на західний, європейський напрямок. Іван Джиджора (1880—1919) — історик й улюблений учень Михайла Грушевського з його львівської школи у своїй докторській дисертації слушно зауважував: „Передовсім треба сказати, що Гетьманщина, так експортом, як і імпортом, особливо своїми продуктами, становила зовсім окремий економічний терен, торговельно незалежний від Московщини, куди не могла або могла дуже мало ввозити продуктів своєї землі і своєї промисловости, як також з огляду на слабо розвинену промисловість не могла звідтіля спроваджувати потрібних їй товарів. Зате так одним, як і другим була тісно зв'язана з західними, передусім німецькими краями, а почасти з Польщею, а власне кажучи, з пограничними білорусько-литовськими землями, і туди йшли головні торговельні шляхи. Українське купецтво ходило з своїми товарами по з давен-давна утертих сухопутних дорогах: через Польщу (Волинь) до Шлезка і до Гданська, а почасти через литовські землі до Кенігсберга”¹.

Сілезьке місто Вроцлав (*нім.* Breslau), частково Липськ (*нім.* Leipzig), у гирлі р. Вісли на березі Балтійського моря вільне місто Гданськ (*нім.* Danzig), (*польс.* Gdańsk) і Крелевець Пруський (*нім.* Königsberg) були і залишалися головними контрагентами україн-

¹ Джиджора І. Економічна політика російського правительства супроти України в 1710—1730 рр. // Записки Наукового товариства ім. Шевченка (далі — Записки НТШ).— Львів, 1910.— Т. ХСVIII, кн. VI.— С. 63; його ж. Економічна політика російського правительства супроти України в 1710—1730-х роках / Упоряд., авт. передм., приміт. і комент. В. Пришляк.— К., 2020.— С. 38—39.

ської зовнішньої торгівлі, куди вели традиційні, випробувані віками, головні магістралі².

На розвиток української міжнародної торгівлі помітно впливала і політика Цесарії — як часто тоді іменували Габсбурзьку монархію. Не секрет, що ця частина старої Європи „доби королів і торговців” споживала трохи більше м'яса, ніж її східна половина, м'ясний раціон якої був дещо скромніший, і тому вона традиційно вживала трохи більше хліба³. Для австрійської у той час Силезії (староукраїнською часто — *Шлезьк* або ж запозичена з польської — *Шльонськ*) українські землі, головню Гетьманщина, були давнім експортером волів; у зворотному ж напрямку звідтіля в Україну також ішли різні необхідні товари.

Гетьманщина досить активно розвивала експортно-імпортні операції зі своїми західними сусідами. Найприбутковішою галуззю торговельної діяльності була закордонна торгівля волами. Великі гурти худоби утримували або скуповували на лівобережних ярмарках навесні, до червня їх випасали. Згодом, з допомогою найманих погоничів-гайдаїв, переганяли через Правобережжя і західноукраїнські землі в Польщу, Австрію, німецькі держави. Звідти везли найпотрібніші промислові товари. У вивозі худоби на західні ринки брали участь не лише професіонали — купці, але й козацька старшина і міщанство. Найвідомішою торговельною артерією, якою провадили волів у Центральну та Західну Європу була „Шльонська дорога”. Під цією умовною назвою, як і у випадку „Кримської дороги”, найперше розуміли торговельний шлях і трасу, на якій лежали її міста Вроцлав, Легніца, Бжеґ, Ополе, Ниса, Рацібож⁴.

² Дубровський В. До питання про міжнародну торгівлю України в першій чверті XVIII ст. // Записки історико-філологічного відділу ВУАН / За ред. М. Грушевського та О. Грушевського.— К., 1931.— Т. XXVI.— С. 369—388; Тищенко М. Нариси історії зовнішньої торгівлі Стародубщини в XVIII в. // Там само.— С. 315—367; Оляничин Д. До історії торгівлі Русь-України з Балтикою, зокрема ж Стародуба з Кенігсбергом наприкінці XVII й на поч. XVIII ст. // Записки Чину св. Василя Великого (далі — Записки ЧСВВ).— Жовква, 1932.— Ч. VI.— Вип. 1/2.— С. 16—40; його ж. Торговельні зносини України з Бреславлем у XVIII ст. // Наша культура.— Варшава, 1935.— Листопад.— Кн. 8.— С. 483—489; його ж. Торговельні зносини України з Ляйпцігом у XVIII-м ст. // Там само.— Варшава, 1936.— Річн. 2.— Січ.— Кн. (10).— С. 72—74; та ін.

³ Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм, XV—XVIII ст. / Пер. з франц. Г. Філіпчук.— К., 1995.— С. 79, 157, 160.— Структури повсякденності: можливе і неможливе.— Т. 1.

⁴ Пришляк В. В. Волинська примітка в австрійсько-польському трактаті 1727 року про українську торгівлю із Силезією // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки: Історичні науки.— Луцьк, 2009.— № 22.— С. 190; його ж. Торговці Гетьманщини у першій половині XVIII ст. // Київська старовина.— 2001.— № 6 (342).— Листопад.— груд.— С. 69.

Збереглися відомості за 1719—1727 рр. про взаємні розрахунки купців з України, що торгували з Сілезією⁵. 4 листопада 1719 р. датована супліка сілезького купця Іоана Георга Каспара про стягнення 700 талерів боргу з ніжинського купця Павла Харченка⁶. Товари звідси традиційно були популярними і популярністю в Гетьманщині та навіть своєрідним показником заможності та добробуту її мешканців. Підтвердженням того служать рядки з „Енеїди” Івана Котляревського — знаменитого твору, що донині залишається найкращою літературною ілюстрацією побуту та звичаїв старої козацької України: „Бував і в Шльонському з волами...” або ж „Ось скатерть шльонська нешпетна, / Її у Липську добули”⁷.

Ще з половини XIV ст. в середмісті Вроцлава існувала „Руська вулиця”. У Вроцлаві навчалась чи звідти транзитом переїжджала далі вчитися в європейські університети молодь з українських земель. Як, наприклад, син ніжинського полковника Іван Обідовський, який 1723 р. писав листи до родичів саме „з Вроцлава”⁸.

На початку XVIII ст. важливою статтею у торговельних контактах України зі Шлезьком, окрім волів, був тютюн. Саме тому неабияким ударом по цих традиційних контактах був царський указ 1714 р. про заборону торгівлі з Сілезією, який не без активних домагань австрійської дипломатії було скасовано. Указ 1722 р. знову дозволяв українську торгівлю з Сілезією, хоч помітно обмежувалась за назвами і кількістю товарів⁹.

Сенатський канцелярист і картограф Іван Кирилов (1695—1737) свідчив 1727 р., що київське купецтво „состоит большою частью во отъезжих торгах в Польшу, в Шлезию, во Гданск, в турецкие области, отвозя юфть и мякотные и китайские товары, а ис природных малороссийских воск, анис, табак и скот гоняют”¹⁰.

⁵ Центральний державний історичний архів України у Києві (далі — ЦДА України у Києві), ф. 51 (Генеральна військова канцелярія), оп. 3, спр. 10477, арк. 24.

⁶ Там само.— Спр. 11202, арк. 1—2. Оригінал.

⁷ Котляревський І. Енеїда: Поема.— К., 1989.— С. 40, 96.

⁸ Приватні листи XVIII ст. / Підгот. до вид. В. А. Передрієнко.— К., 1987.— С. 28—30, 35—35.— (Пам'ятки української мови: Серія приватних листів); Сулимовський архів: Фамільные бумаги Сулим, Скоруп и Войцеховичей. XVII—XVIII в. / С предисл. А. Лазаревского.— К., 1884.— С. 42—44.

⁹ Окіншевич Л. Чехи й українці в XV—XVIII віках // Україна.— Париж, 1951.— Ч. 5.— С. 334—335.

¹⁰ Кирилов І. К. Цветущее состояние Всероссийского государства.— Москва, 1977.— С. 163.

Ще 7 квітня 1715 р. гетьман Іван Скоропадський у Глухові підписав дозвіл для фактора миргородського полковника Війська Запорозького Данила Апостола, який провадив його воли на Шльонськ. У документі задекларовано, що „симъ нашимъ пашпортомъ чинимъ извѣстно: ижъ его Ёлсть Панъ Даніиль Апостоль, полковникъ Войска его Црского прѣсвѣтлого величества Запорожского миргородский, посилаетъ фактора своего з волами для продана оныхъ ку Шліонску”¹¹ (див. Док. 1). Від середини квітня 1724 до початку червня 1732 р. затягнулася справа про стягнення батуринським сотником Ніжинського полку Григорієм Троцьким на користь свого зятя — значкового товариша Петра Моцарського боргу (1000 золотих) з вдови і сина купця з м. Сосниця Чернігівського полку Івана Данченка, позичених для поїздки до Шльонська¹². Реєстр вроцлавських товарів: сукна різних видів, полотна швабського, чотири фаси косів, хутра горностаїв та інших товарів, взятих Кузькою Кириловичем у купців Кирила та Матвія в Острозі, так само як і реєстр товарів, взятих Яненками у Кузьми Кириловича, подибуємо у матеріалах Коропської сотенної канцелярії Ніжинського полку¹³.

Торгівля волами в Гетьманщині була доволі прибутковою справою у XVIII ст. Про це свідчать, зокрема, відомості про витрати в дорозі при прогоні волів на продаж¹⁴. Під 3 листопада 1727 р. генеральний підскарбій Яків Маркович занотував у своєму щоденнику: „Мої воли в Гданську продані по 17 талярів із золотим”¹⁵. Поодинокими прикладами іншого напрямку „волової” торгівлі є згадка з 1729 р. про відрядження підприємливою дружиною гадяцького полковника у 1715—1726 рр., за родоводом — герцеговинського серба Михайла Милорадовича — Уляною (донькою генерального осавула Степана Бутовича) свого шафера (торговельного агента, фактора) Андрія Бокути до Санкт-Петербурга і Москви для продажу волів¹⁶. Не нехтував цим видом торгівлі і сам гадяцький полковник. До своєї смерті у вересні 1726 р. спроваджував до Шльонська і Санкт-Петербурга волів великими партія-

¹¹ Biblioteka Kórnicka PAN. Akta za panowania Augusta II od wstępu jego na tron do końca 1708 roku. Moskiewskie. T. I. 1697—1708, N BK00401, s. 223—224. Оригінал.

¹² ЦДА України у Києві, ф. 51, оп. 3, спр. 1406, арк. 1—46.

¹³ Там само.— Ф. 64 (Сотенні канцелярії полків Гетьманської України. Об'єднаний архівний фонд (1678—1783), оп. 1, спр. 541-а, арк. 1—2.

¹⁴ Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Ін-т рукопису (далі — НБ України. Ін-т рукопису), ф. II (Історичні матеріали), № 12948, арк. 1—4.

¹⁵ Дневныя записки малороссійскаго подскарбія генеральнаго Якова Марковича / Изд. А. Марковича.— Москва, 1859.— Ч. I (1716—1735 гг.).— С. 253.

¹⁶ ЦДА України у Києві, ф. 51, оп. 3, спр. 541-а, арк. 34—37, 48.

ми по 500—600 голів. Саме за його дорученням полчанин Григорій Моренець двічі вирушав у „Шльонську дорогу“, переганяючи щоразу туди по 200 волів на власних харчах і своїми кіньми, на що витратив свої кровні 34 рублі 79 копійок¹⁷. До слова, наступника полковника, його молодшого брата — Гаврила (Гавра) Милорадовича, який перейняв гадяцьке полковництво у 1727—1729 рр., а заодно і здирницький стиль старшого брата в урядуванні, за численні зловживання і хабарі гадяцькі полчани згодом позбулися завдяки волі нового гетьмана Д. Апостола, обравши „волними голосами“ своїм полковником полкового обозного Григорія Граб'янку¹⁸.

На вільний розвиток торгівлі в Гетьманщині впливала меркантильна політика Росії, виявом якої були такі обмеження для торгівлі Гетьманщини, як система „заповідних“ (заборонених) товарів, штучна переорієнтація торговельних шляхів на північні ярмарки та порти і т. ін. Апогеєм у цілісному комплексі заборон для української торгівлі став 1714 р., коли за підписом Петра I вийшов сенатський указ від 6 квітня про державну монополію на вивіз винятково через російські порти в Санкт-Петербурзі, Ризі чи Архангельську традиційно українських експортних товарів: волового юхту, конопляного прядива — „пеньки“¹⁹, ревеню, смоли та ін. 6 лютого 1715 р. своєю грамотою з північної столиці цар зобов'язав гетьмана І. Скоропадського пильно стежити за зовнішньою торгівлею України, аби такі товари з Гетьманщини вивозили за кордон тільки через наново відвойований від шведів порт — Ригу²⁰. Д. Апостол своєю чергою 26 січня і 22 травня 1728 р. видав два універсали стародубській старшині про звільнення від митних зборів українських купців, зокрема Василя Корнюшенка, Йосифа Самусенка та інших, які прямували зі щетиною, смальцю-

¹⁷ Лазаревский А. Люди Старой Малороссии. 2. Милорадовичи // Киевская старина.—1882.— Т. I.— № 3 (Март).— С. 488.

¹⁸ Пришляк В. Григорій Граб'янка (Історико-генеалогічна розвідка) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.— Львів, 2011.— Вип. 20: ACTES TESTANTIBUS: ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича.— С. 550—568.

¹⁹ Пенька (рос. пенька) — головним чином, прядиво, грубі луб'яні волокна зі стебел технічної коноплі, які довго, зазвичай до трьох років, вимочували у проточній воді й згодом використовували для виготовлення високоякісного паперу, мотузок, канатів, мішковини і парусини; конопляне прядиво, мотуззя із коноплі. Див.: Лазаревский А. Для истории торговли пенькою Стародубья с заграницею в начале XVIII в. // Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца.— К., 1901.— Кн. 15.— Вып. 1.— С. 34—38.

²⁰ ЦДДА України у Києві, ф. 220 (Колекція документів, зібраних Київською археографічною комісією), оп. 1, спр. 261, арк. 1; ф. 59 (Київська губернська канцелярія), оп. 1, спр. 14, арк. 3.

гою або „попелом смальцьованим” та іншими товарами до Риги через полкове місто Стародуб²¹.

У складних політичних обставинах, коли політична автономія щораз більше зазнавала обмежень, за висловом Дмитра Дорошенка, „поле економічної діяльності” з успіхом освоювала козацька старшина²². На цьому тлі особливо торгівля, комерція була свого роду компенсацією та способом реалізації для старої і молоді, але „політично обділеної” української протобуржуазії. Багатолітній миргородський полковник, а на схилі свого віку ще й гетьман — Данило Апостол не був винятком у цьому процесі, навпаки, залишився в пам'яті як енергійний господарник і завзятий торговець. Збереглося листування Д. Апостола з чернігівським полковником Михайлом Богдановим, розпочате 1726 р., про скерування до Глухова людей, які їздили до Гданська за товарами для гетьмана²³. Ще на початку 1728 р. гетьман став організатором скликання до Глухова представників купецтва найбільших міст: Києва, Чернігова, Ніжина, Полтави та інших на зібрання, де було ухвалено прохати дозволу царського уряду на експорт „заповідних товарів”²⁴.

Щоб якось обмежити зростаючу російську монополію, гетьман особисто контролював і встановлював торговельні ціни на збіжжя (хліб) і вино у містах Гетьманщини²⁵. Дбав гетьман Д. Апостол і про іноземних купців. 22—28 березня 1728 р. Генеральна військова канцелярія завела справу про надання єврейським купцям права на провіз до міст Гетьманщини товарів з Гданська і Шльонська: „Дѣло ѡ пропуску жидовъ с товарами гданскими и шліонскими в Малую Россію 1728 годъ марта 28 дня”²⁶. Приводом до цього послужила супліка єврейського купця Корноуха, який у донесенні писав, що „жидовскихъ купеческихъ возовъ з сорокъ гданскихъ и шліонскихъ стоить ѡ Чернобилію, намѣриваючи оніє жиды по прежнему гандлѣ свои имѣте в Малой Россіи”²⁷.

22 березня того ж року з Глухова до Москви на ім'я гетьмана було скеровано листа за підписом ніжинського полкового осавула, бунчукового товариша Ніжинського полку Йосипа Тарасевича, стародубського полкового осавула Семена Березовського, сріб-

²¹ ЦДА України у Києві, ф. 51, оп. 3, спр. 438, арк. 6—12, 23—24. Чернетка.

²² Дорошенко Д. І. Нарис історії України.— Львів, 1991.— Т. 2.— С. 397.

²³ ЦДА України у Києві, ф. 51, оп. 3, спр. 2251, арк. 1—5.

²⁴ Пришляк В. Розд. 5. Інститут гетьмана та вища козацька старшина в умовах політичних трансформацій першої половини XVIII ст. // Український Гетьманат: нариси історії національного державотворення XVII—XVIII ст.: У 2 кн. / Ред. кол.: В. Смолій та ін.— К., 2018.— Кн. 1.— С. 171.

²⁵ ЦДА України у Києві, ф. 51, оп. 3, спр. 3123, арк. 7, 20; спр. 4578, арк. 2.

²⁶ Там само.— Спр. 2507, арк. 38—40 зв.

²⁷ Там само.— Арк. 39.

нянського сотника Прилуцького полку Антона Троцини та ічнянського сотника того ж Прилуцького полку Григорія Стороженка, в якому просили надати резолюцію про „пропуск їх на Україну з товарами“. У листі підписанти слушно обумовлювали: „А понеже за пропускомъ къ печества в Малую Россію не малоє в маленіе во всѣхъ доходахъ, такъ до Скарбу войскового належныхъ, такъ в индуктѣ чиниться, а особливо, что не можна протчего товару в ншихъ малороссійскихъ купцовъ достать и купить, а хочай можна и достать, то развѣ переплативши дорогою ценою надзвичай" ²⁸.

Цього листа гетьман отримав у Москві 28 березня. Цікаво, що по живих слідах, уже 2 квітня 1728 р., перебуваючи з вищою козацькою старшиною в Москві на інавгураційних урочистостях з нагоди коронації нового російського імператора Петра II, Д. Апостол при нагоді листовно звертався до нього, аби „купцов жидов и прочих иноземцов в Малую Россію на время на урочніе ярмарки, в города в Нежин, в Ромен, в Борзну, в Кролевец, в Стародуб з товарами опускаеть было повелено для ползи и для доволствованія нуждъ малороссійскихъ обывателей и для бытія полних коммерцій между великороссійскими и малороссійскими купцами по прежнему, дабы за тимъ в Скарбѣ войсковомъ и в индуктовыхъ доходахъ не было напрасной убель и потеранія" ²⁹.

Дбаючи про розвиток торгівлі, саме тоді, у цьому листі на початку квітня 1728 р. „гетман Данило Апостол со всем войскомъ обоихъ сторонъ Днепра Запорожскимъ смиренно до лица земли чолом" бив, звертаючись до юного імператора з черговим проханням, „чтобъ купцовъ вид и до для промысловъ купеческихъ приходючихъ внутрьъ Малой Россіи на урочніе ярмарки пуццано было невозбранно" ³⁰, про що на прохання купецтва було завчасно домовлено з Верховною таємною радою і призначеним таємним радником і міністром-резидентом в Україні Федором Наумовим. У цьому листі порушувалося також наболіле питання про перешкоди, втрати, пограбування та інші приниження, що терпіли на території Речі Посполитої українські купці з Гетьманщини. Вони через Польщу везли свої товари у звично утертому „західному напрямку" — до Шлезька і Гданська ³¹.

²⁸ ЦДДА України у Києві, ф. 51, оп. 3, спр. 2507, арк. 39—39 зв.

²⁹ Российский государственный архив древних актов. Москва (далі — РГАДА. Москва), ф. 248 (Сенат и сенатские учреждения), оп. 41, д. 3568, л. 28. Рукопис, оригінал. Опубл.: Пришляк В. З листування Данила Апостола // Український археографічний щорічник. Нова серія.— К., 2010.— Вип. 15.— С. 404—406.

³⁰ РГАДА. Москва, ф. 248, оп. 29, д. 3568, л. 28.

³¹ Там само. В українській історіографії на ці факти на основі опрацювання, власне, передусім цієї справи з московського архіву, вперше звернув увагу та дослідив І. Джиджора у своєму доктораті: Джиджора І. Економічна політика

Наприкінці року, 11 грудня 1729 р. Д. Апостол у листі до Генерального військового суду зробив запит стосовно відомостей про судові справи євреїв з мешканцями Гетьманщини³². Як відомо, 17 грудня 1729 р. датована справа „про висилку жидів з малоросійських полків за границю”³³.

На той період, незважаючи на примусові регламентації царського уряду Петра I, припадає розквіт торговельних стосунків Гетьманщини з Балтикою, особливо її північної частини (Чернігівський, Стародубський полки). Козацька старшина і заможне міщанство міцно тримали у своїх руках монополію вивозу переважно сільськогосподарської продукції на європейський ринок, головню, через балтійські порти³⁴.

Самійло Величко у своєму „Літописі” зазначав, що в Генеральній військовій канцелярії в Батурині 1700 р. за оповіддю стародубських і чернігівських купців було складено опис „*в трактѣ земномъ и водном ѿ Стародуба и Чернѣгова до Кролевца Прусского лежачомъ*”³⁵. Суходолом цей шлях вів із Гетьманщини, зокрема, зі Стародубського полку на низку перевозів на річках у Білорусі та Литві: під Биховом, до містечок Борисова, Бобра, міста Мінська, Ракова, Воложина, Алкиник — містечка навпроти Вільна, Даліг, Оліти, Семни, Вержолова — аж до пруської границі. Тут через містечко Столп’яни до Інструц, Вілави, Лабкова до Кролевця. З Чернігова Кролевецький тракт вів до Лоєва, де перевіз через Дніпро до Річиці, Паричів, Глуська, звідти до Слуцька, Несвіжа, Столовичів, Мовчал, Пісковців, Білиці, Калконії, Щучина, Гродна, Волкуші, містечка Августова, Єлгу на пруській границі, на Лейц і до Кролевця. Опис водного шляху зафіксував маршрут із полкового Стародуба до містечка Столпців, Гродна на р. Німан, Ковна, Регнети, Тилжі, Таплііва, Лабкова, далі Копаною рікою в самий

російського правительства супроти України в 1710—1730 рр. [Продовження] // Записки НТШ.— Львів, 1911.— Т. СІ, кн. І.— С. 68—79; його ж. Економічна політика російського правительства супроти України в 1710—1730-х роках.— С. 58—71.

³² ЦДА України у Києві, ф. 51, оп. 3, спр. 2912, арк. 2—3.

³³ Там само.— Спр. 2507, арк. 1—2.

³⁴ Пришляк В. Політико-економічні аспекти інтеграції українських земель за доби Гетьманщини // Матеріали засідань Історичної та Археографічної комісії НТШ у Львові (лютий 1992 р.— жовтень 1993 р.).— Львів, 1994.— С. 39; його ж. До питання про міжрегіональний та міждержавний товарообмін в українських землях першої половини XVIII століття // Записки НТШ. Праці Історично-філософської секції.— Львів, 1997.— Т. ССXXXIII.— С. 62.

³⁵ Величко С. „Літопис” / Упоряд. Г. Боряк, Т. Таїрова-Яковлева; підгот. до друку А. Багро, С. Багро, А. Бовгиря, Т. Добрянська, О. Іванова, В. Кононенко, М. Филипович.— К., 2020.— С. 840—841.

Кролевець. Інший поворот праворуч від Тилжі гирлом Німану, що впадав у Балтійське море, провадив до Кролевця і Риги³⁶.

Автार्кічна економічна політика Росії щодо України у поєднанні з митним свавіллям щодо українських торговців у Польщі, а також скарги вроцлавських купців змусили австрійський уряд вдатися до переговорів також і з російським урядом у справі української торгівлі. Шукаючи шляхів для майбутнього військово-політичного союзу з монархією Габсбургів, московити вимушені були прислухатися до австрійської сторони, яка за одну з найголовніших умов поставила вимогу про відновлення вільної торгівлі України із Сілезією. У липні 1728 р. в Москві відбувалися переговори між Данилом Апостолом і цісарським послом у Санкт-Петербурзі графом Францом Карлом фон Вратиславом про відновлення української торгівлі із Сілезією³⁷. З походження — чеський шляхтич Франтишек Карел граф Вратислав (*чес. František Karel hrabě Vratislav z Mitrovic, 1679—1750*) вів свій родовід із давньої магнатської родини Вратиславів із Митровиці. Цікаво, що у квітні 1728 р. граф Вратислав побував у Києві³⁸. Для австрійської у той час Сілезії українські землі, головню Гетьманщина, були давнім експортером волів; у зворотному ж напрямку звітлія в Україну теж завозили різні потрібні товари. 19 квітня 1727 р. у Варшаві між Австрією і Польщею було укладено спеціальний трактат, підписаний, з одного боку, послом графом Ф.-К. фон Вратиславом, і з другого, коронним підскарбієм Яном із Пребендова Пребендовським (*польс. Jan Jerzy Przebendowski, 1638—1729*), в якому йшлося „о бреславском торгу, которой был в украинской коммерции способен...”³⁹ Згідно з цим трактатом Річ Посполита зобов'язувалася забезпечувати вільне переміщення українських купців до Сілезії та у зворотному напрямку⁴⁰. Судячи з нововиявлених документів,

³⁶ Величко С. „Літопис”. — С. 840—841.

³⁷ Джиджора І. Економічна політика російського правительтва супроти України в 1710—1730 рр. [Продовження] // Записки НТШ.— Львів, 1911.— Т. CV, кн. V.— С. 54—55; його ж. Економічна політика російського правительтва супроти України в 1710—1730-х роках.— С. 150—153.

³⁸ РГАДА. Москва, ф. 248, оп. 29, д. 3568, л. 31.

³⁹ Архив внешней политики Российской империи Историко-документального департамента МИД Российской Федерации (далі — АВПРИ), ф. 124 (Малороссийские дела), оп. 124/1, 1732 г., д. 15, л. 3—3 об.; Пришляк В. В. Матеріали Архіву зовнішньої політики Російської імперії до історії Гетьманщини часів Данила Апостола // Архіви України (Київ).— 2013.— № (283): січень—лютий.— С. 156.

⁴⁰ РГАДА. Москва, ф. 248, оп. 29, д. 1793, л. 694—699; копія — Центральний державний історичний архів України у Львові (далі — ЦДА України у Львові), ф. 309 (НТШ), оп. 1, спр. 2195, арк. 5—10; Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Akta Miasta Wrocławia, рęk. А 32.2, к. 369—376; АВПРИ, ф. 124, оп. 124/1, 1732 г., д. 15, л. 3—3 об.; Джиджора І. Економічна політика російського правительтва супро-

активна місія графа Вратислава не лише у Варшаві, але й у Санкт-Петербурзі та Москві у справі, щоб „*путь сей чрез Украину восприять*”, тривала до 1731 р.⁴¹

Індукте та евекте — ввізне, імпортне та вивізне, експортне мито з часу Богдана Хмельницького було важливою статтею прибутку Військового скарбу. 29 березня 1729 р. своїм універсалом гетьман підтвердив універсал свого попередника-„антецессора” гетьмана Івана Скоропадського від 12 лютого 1712 р. стосовно митних зборів, зокрема, належного індукту та евекту по 15 золотих від воза і сто золотих по золотому, або від воза по одному золотому брали з товарів київських купців і чумаків: „*купеческихъ Киевскихъ людей, которіи свои гендлѣ до Шліонска и до Гданска отправають и по ярмаркахъ съ товарами ездять*”⁴². Новопостала Російська імперія прагнула поступово взяти під свій контроль митні збори, які давали „левову” частину прибутків, що безпосередньо поповнювали військовий Скарб. З цього приводу характерне повідомлення головного російського міністра-резидента в Гетьманщині князя Олексія Шаховського від 6 травня 1729 р. про порядок збору і розмір індукту з українських товарів⁴³.

За указом Петра II, індуктовий збір у Малій Росії з 1729 р. було віддано на 20 років „без перекупки” зі щорічною платнею в казну по 18697 крб 62 коп. небожеві відомого фінансового агента і дипломата на російській службі — балканського шляхтича, боснійського серба з роду збіднілих іллірійських князів Сави Лукича Владиславича Рагузинського — графу Гаврилові Владиславичу Рагузинському (був одружений з Ганною — донькою бунчукового товариша, генерального військового судді Івана Борозни)⁴⁴.

ти України в 1710—1730 рр. [Продовження].— Т. CV, кн. V.— С. 55—57; його ж. Економічна політика російського правительства супроти України в 1710—1730-х роках.— С. 152—155; Perłakowski A. Jan Jerzy Przebendowski jako podskarbi wielki koronny (1703—1729).— Kraków, 2004.— S. 265—270.

⁴¹ АВПРИ, ф. 32 (Сношения России с Австрией), ф. 32, оп. 32/1, 1728 г., д. 8, 59 л.; ф. 32, оп. 32/1, 1729 г., д. 8, л. 2; ф. 32, оп. 32/1, 1730 г., д. 7, л. 53; ф. 32, оп. 32/1, 1731 г., д. 12, л. 198. Детальніше про це див.: Пришляк В. В. Волинська примітка в австрійсько-польському трактаті 1727 року про українську торгівлю із Силезією.— С. 188—195; його ж. Згадка про луцьку митницю в українській торгівлі з Силезією у другій чверті XVIII ст. // Старий Луцьк: Науково-інформаційний збірник.— Луцьк, 2024.— Вип. XIX.— С. 240—250.

⁴² Універсали Гетмана Даніила Апостола // Матеріали для отечественной истории / Изд. М. Судієнко.— Москва, 1853.— Т. I.— XLIII.— С. 66—68.

⁴³ ЦДА України у Києві, ф. 220 (Колекція документів, зібраних Київською археографічною комісією), оп. 1, спр. 312, арк. 1—2.

⁴⁴ НБ України. Ін-т рукопису, ф. VIII (Колекція університету св. Володимира), № 1462 (117), арк.1—2. Копія; Василенко М. Збірка матеріалів до історії Лівобережної України та українського права XVII—XVIII вв. // Український археографічний збірник.— К., 1926.— Т. I.— № 7: Видѣние, по чему, по прежнему

12 січня 1728 р. Д. Апостол видав графу Гаврилові Владиславичу універсал про доручення стародубському полковникові та вйту провести оцінку товарів купця Василя Самусенка, заарештованих за борги Владиславичу⁴⁵. 1729 р., до речі, цей стародубський купець їздив до Риги для продажу конопляного прядива⁴⁶.

4 червня того ж 1728 р. з Москви Д. Апостол звертався до конотопського сотника з проханням узяти на продаж до Гданська воли та зробити закупи, зокрема, рушниць з добрими флінтовими (кремінними) замками. Того ж літа конотопський сотник власноруч успішно продав не лише свої, але заодно й гетьманські воли, які були загнані та продані у Гданську. Гетьман просив у цьому листі, аби він купив „для нас там в Кданску коня доброго, але не з тяжких, а з легких [...] масті якої-небудь [...] не жалуючи кошту”⁴⁷.

5 грудня 1729 р. Д. Апостол підписав указ ніжинському вйтові про повернення золота та срібла, взятого шляхом індукту від конотопського сотника Йосипа Костенецького (1727—1750), який привіз гетьманський товар із Гданська⁴⁸. Цікаво, що чернігівський дозорець Кузьма Коморовський 15 січня 1733 р. подав супліку зі скаргою на Степана Костенецького за несправедливе звинувачення в арешті товару, привезеного з Гданська для гетьмана⁴⁹.

1731 р. до Гданська для торгівлі волами їздив чернігівський міщанин, відомий український купець Йосип Козляниця⁵⁰. 10 січня 1731 р. гетьман видав універсал на відтермінування на три роки виплати його боргів⁵¹. Мешканці с. Кладьківки Ніжинської третьої сотні Ніжинського полку та с. Баби Менської сотні Чернігівського полку 1730 р. торгували тютюном і рибою у найближчих торгових місцях Польщі та Литви⁵². Реєстр товарів і ціни на них станом на 1731 р., а також листування „жителя ніжинського” — купця

обыкновенно и по данной графу Гаврилу Владиславовичу в 1725 году вѣдомости, с товаров великороссийских и малороссийских заграничных индукту собирать.— С. 64—65; Барвінський В. О. До питання про індукту та евекту в Гетьманщині // Наукові записки Науково-дослідчої кафедри історії української культури.— Харків, 1927.— № 6.— С. 442; Пришляк В. До питання про торговельні комунікації і митні системи українських земель першої половини XVIII століття // Записки НТШ. Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін.— Львів, 2000.— Т. ССXL.— С. 387.

⁴⁵ ЦДДА України у Києві, ф. 51, оп. 3, спр. 1035, арк. 102. Чернетка.

⁴⁶ Там само.— Спр. 1467-6, арк. 39.

⁴⁷ Там само.— Спр. 2623, арк. 1—2.

⁴⁸ Там само.— Спр. 3212, арк. 1—3.

⁴⁹ Там само.— Спр. 4337, арк. 5.

⁵⁰ Там само.— Спр. 4185, арк. 3.

⁵¹ Там само.— Арк. 6.

⁵² Там само.— Спр. 3511, арк. 2.

грека Василя Салати, свідчили про міжнародний розмах і рівень його торговельних операцій⁵³.

24 лютого 1732 р. гетьман Данило Апостол у Глухові підписав універсал „у всі полки” „про конвой для провадження волів від купців українських до Гданська”⁵⁴ (див. Док. 2). Тоді ж датований лист гетьмана до „зичливого брата” — мерецького старости Гродненського повіту Троцького воєводства, стольника Великого князівства Литовського, внука великого гетьмана литовського і віленського воєводи Казимира Яна Сапіги (1637—1720) — Антонія Казимира Сапіги (1689—1739) з проханням забезпечити від грабежів „купців українців”, які конвоюють і провадять волів „ясневельможного” гетьмана до Шльонська і Гданська через Лоївську заставу⁵⁵.

Упродовж тривалого часу, понад півроку: від червня 1732 до кінця лютого 1733 р. Генеральна військова канцелярія розглядала справу про поновлення чи укладення нового контракту дівицького і конотопського сотників Ніжинського полку з підстолием Новогрудського воєводства Великого князівства Литовського Олександром Корсаком на супровід волів до Гданська⁵⁶. Справді, у Ніжинському полку дівицький сотник Яків Селецький (1713—1754) чи, може, наказний у цій сотні, саме 1733 р. сотник Гнат Сулимів⁵⁷, і згаданий конотопський сотник Йосип Костенецький уклали контракт за посередництвом Яна Михайла з Довойна Сологуба — великого литовського підскарбія у 1731—1746 рр. „на проважене волов до Гданска”⁵⁸ (див. Док. № 3). Вільний пропуск і гарантія безпеки в такій далекій дорозі, а також повернення додому тим же шляхом, мали бути дотримані. Отож ніжинських волів переганяли через митні комори під військовим супроводом, власне, їх утримувача — новогрудського підстоля Олександра Корсака, „почавши од границь в Лоевѣ, чрез Литву, Прусси, аж до Гданска”⁵⁹. З цього універсалу відомо, що згаданий О. Корсак у гетьманській столиці Глухові тоді ж уклав контракт про провадження волів із київським генерал-губернатором у 1731—1735 рр. Йоганом Бернгардом Вайсбахом (Вейсбахом)⁶⁰. Окремим пунктом у цих двох універсалах Д. Апостола наголошувалося застереження про заборону відрядження як гайдаїв — погоничів волів паруб-

⁵³ ЦДА України у Києві, ф. 51, оп. 3, спр. 3944, арк. 1—51.

⁵⁴ Там само.— Спр. 18703, арк. 8—8-а, 11—11 зв. Відпуск.

⁵⁵ Там само.— Арк. 7—7 зв. Копія.

⁵⁶ Там само.— Спр. 5221, арк. 2—17.

⁵⁷ Кривошея В. В. Козацька старшина Гетьманщини. Енциклопедія.— К., 2010.— С. 57.

⁵⁸ ЦДА України у Києві, ф. 51, оп. 3, спр. 18703, арк. 9—10 зв. Відпуск.

⁵⁹ Там само.— Арк. 10 зв.

⁶⁰ Там само.— Арк. 9 зв.

ків високого зросту: „великорослих людей з паробковъ при волах своїхъ до Гданска не виправляли, понеже в Прусках таких великорослих людей вербуют”⁶¹. Оскільки існувала реальна небезпека їх виловлювання і вербування чи навіть примусової мобілізації у прусську армію короля Фрідріха-Вільгельма I, яку на той час практикували укомплектовувати також іноземними військовими саме такої фізичної фактури⁶².

15 червня 1732 р. датований лист „про конвоювання волів ясновельможного до Шльонська”⁶³. З донесення мешканця Конопта Ніжинського полку Василя Рубана, скерованого 14 січня 1734 р. в Генеральну військову канцелярію, довідуємося, що минулого 1733 р. від ясновельможного гетьмана з волами для продажу його як шафара було послано до Гданська. Там він придбав аптечку для гетьмана⁶⁴. На тракті, що „в Україну” вів до Гродна на заході Білоруси, на території Великого князівства Литовського, російський полковник Воейков став вимагати у них паспорти, яких при собі торговці наразі не мали. Незважаючи на інші документи, зокрема, супровідні листи, звелів усе ж взяти торговців „під караул”⁶⁵. Це донесення Василя Рубана завірив своїм підписом конотопський мешканець, значковий товариш Ніжинського полку Самійло Хелкідоцький (Халкедоцький)⁶⁶.

Загалом до середини XVIII ст. зримо відчутна певна інтегрованість усіх українських земель у загальноєвропейський господарський організм. Серед центральноєвропейських міст — українських контрагентів, особливо у першій половині XVIII ст. залишалися на Балтиці: Гданськ — найбільший порт Речі Посполитої, фактично її своєрідні торговельні ворота в Західну Європу і світ, та Кенігсберг, дещо довше — Вроцлав у Сілезії. Українські купці та козацька старшина, які торгували великими партіями товарів, мали тут свої представництва (факторії), що вивчали місцеві звичаї та потреби, кон'юнктуру ринку, способи найвигіднішого збуту та закупівлі потрібних товарів. Не дивно, що у зовнішній торгівлі, як і в культурному поступі, на ті часи козацька Україна, як невід'ємна частина цивілізаційного простору ранньомодерного світу, повністю віддавала перевагу вигідній, зрозумілій і звичній для себе Європі.

⁶¹ ЦДДА України у Києві, ф. 51, оп. 3, спр.18703, арк. 11 зв.

⁶² Там само.— Арк. 10, 11 зв.

⁶³ Там само.— Арк. 1.

⁶⁴ Там само.— Спр. 314, арк. 4—5. Оригінал.

⁶⁵ Там само.— Арк. 4.

⁶⁶ Там само.— Арк. 4 зв.

* * *

Публікація оригіналів паспорта та реконструкції чернеткових відписів двох гетьманських універсалів здійснюється зі збереженням усіх особливостей українського скоропису першої половини XVIII ст., за принципом „літера в літеру“, а також згідно з дотриманнями норм сучасної пунктуації. Відсутня у сучасному українському алфавіті літера „v“ зазвичай передається в публікації документа як „в“. Збережено написання великих і малих букв: „Ѣ“, „Ѧ“, „Ѧ“, „Ѧ“, „Ѧ“, „Ѧ“, „Ѧ“. У квадратних дужках відтворено скорочення у тексті, зазначено непрочитані (нерозбірливі чи пошкоджені) слова; виносні літери внесені у рядок і позначені курсивом, усі титла над скороченими словами збережено. Дати, подані в оригіналі першого документа кирилицею, передаються в публікації арабським цифрами.

ДОДАТОК

№ 1

1715, 7 квітня. Глухів.— Паспорт для фактора Данила Апостола, миргородського полковника Війська Запорозького, який провадить його воли для продажу в Сілезію, від гетьмана Івана Скоропадського

[223] Пресвѣтлѣйшого и державнѣйшого великого Гсѣдря Нашего Его цѣрского свѣщннѣйшого величества Войска Запорожского ѡбоихъ сторонъ Днѣпра Гетманъ Іоаннъ Скоропадский.

Его ж цѣрского пресвѣтлѣйшого величества ясневелможнимъ, велможнимъ ихъ мѣстемъ гсѣдамъ енераломъ, оберштеромъ, оберштерлейтѣнантомъ, оффицеромъ, и всемъ войскъ великороссийскихъ рицѣрствѣ на слѣжбѣ его жъ монаршой, внѣтр Корони Полской обрѣтаючимся, особливе ясневелможнимъ, велможнимъ ихъ мѣстемъ паномъ воеводамъ, диигнѣтаромъ, зрядникомъ по мѣстахъ кгубернаторомъ, по фортецахъ комендантомъ, по цахъ целникомъ, по коморахъ, иннихъ мѣстцахъ митникомъ в державѣ найяснѣшого королевского величества Полского, и Рѣчи Посполитой найдѣючимся; тут же старшинамъ рейменту нашего в городахъ и селахъ по обоихъ сторонахъ Днѣпра бѣдучимъ, и кому тилко вѣдати належит симъ нашимъ пашпортомъ чинимъ извѣстно: ижъ его мѣсть Панъ Даниль Апостоль, полковникъ Войска его цѣрского пресвѣтлого величества Запорожского миргородский, посилаеть фактора

своего з волами для продана оныхъ ку Шліонску. За чимъ абы всяда в той предлежащой дорозѣ без трѣдности, и задержана, и вымагана жаднихъ датковъ и еѣзакцій в городахъ и селахъ, до рейменту нашего надлежащихъ, доброволне пропущано, а особливо в державѣ найяснѣйшого Королевства Полского, тако годномъ и заслужономъ в Войску Его цѣрского величества Запорожскомъ особѣ на цахъ, коморахъ, кгрѣнтахъ ихъ мѣлстий пановъ шляхти и митахъ свѣдчено дискрецію ему, Пану Полковникови Миргородскомъ. Началствующимъ особамъ великороссийскимъ ѣказомъ монаршимъ его цѣрского прѣвѣтлого величества прекладаемъ ихъ мѣлстий пановъ властий найяснѣйшой Корони Полской просимъ общуючи тую ѣчиннот в подобнихъ завдачити окказіахъ, а старшинамъ рейменту нашего пилно приказѣмъ.

Данъ в Глуховѣ априла 7: року [1715].

Звышменованный Гетманъ

рѣкою власною *печатка гетьманська, кругла*

Джерело: Biblioteka Kórnicka PAN. Akta za panowania Augusta II od wstępu jego na tron do końca 1708 roku. Moskiewskie. T. I: 1697—1708, N BK00401, s. 223—224. Рукопис, оригінал.

№ 2

1732, 24 лютого. Глухів.— Універсал гетьмана Данила Апостола в усі полки українським купцям про провадження волів до Гданська для продажу за контрактом мерецького старости Антонія Сапіги

[8] По титлѣ

[Ея Імператорского величества Войска Запорожского обоихъ сторонъ Днѣпра Гетманъ Даниль Апостоль]

ѣнѣверсаль во всѣ полки о конвою для проваженя воловъ от купцовъ ѣкраинских до Гданска по контрактѣ старости Сапіги.

Пінам полковникамъ і Рейменту нѣшого ж с старшиною полковими сотникамъ, особливо же купеческим Рейменту нѣшого людемъ, и всѣм кому о томъ вѣдати належатиметь, ознаймѣмъ симъ нѣшимъ унѣверсаломъ, ижъ ѣсневѣлможний его мѣлтъ Пінъ Антоній Казѣмѣръ Сапіга, граба на Бихов[ц]ах, Заславию, Дуброланѣ и Лоіовѣ, староста мерецкий и ордина сѣбого Алезандра Невского кавалеръ при листѣ своемъ чрез порѣчника своего Пна Андрѣя Бѣтнера прислалъ к намъ контрактъ за подписомъ собственной руки своей и за печатю з сотниками рейменту нѣшого Дѣвицкимъ и Конотопскимъ и из инними купцами малороссийскими сего 1732 годѣ февраля д[ня] / 15 ѣчиненній, которимъ контрактомъ обова-

звѣтса показаних сотниковъ такъ Дѣвицкого и Конотопского, якъ и протчих малоросійскихъ кѣпцовъ воли: конвоемъ своимъ провадити через Литву и Прѣси до Гданска под протекціею своею, такожь и назадъ повороочаючимся з ѡкими-нибудъ товарами своимъ власним коштомъ, почавши от границѣ мѣста грабства своего Лоіова чрез Литву и Прѣси по всѣхъ коморахъ и прикоморкахъ, цель Его королевского величества, и Рѣчи Посполитой Великого княжества Литовского, и Корони Полской, такъ же от обездомъ пограбѣжныхъ, и от спашѣ вездѣ заступати, и обывателѣ [8 зв.] тамошній, такъ литовскіи, як и коронній всакого чина шафаровъ турбовати, анѣ воловъ забѣрати и грабити небудѣт. Если жь бы з ѡкого случаю воли ще было заграблено, то конвой его вирочити, и о пашу передомъ старатис мѣть, а ежели бы которіе воли похромалис, или иная ѡкама (: сохрани Боже!) зараза на оніе воли пасти мѣла, то такіе воли продават свободно, от которыхъ сколько их числомъ будет, жадной плати вимагати и доправлятис не мѣть, ажъ до рѣки Висли, до которой тамъ паши для воловъ, такъ, и от [нерозбѣрливое слово] оній конвой з Скарбѣ его платити долженъ будет, не беручи на тое от купцовъ дѣт, а перепровадивши воли за Вислу купци вже самѣи своимъ коштомъ о всакихъ потребахъ и издержкахъ старатис мѣли, до чего конвой интресоватис не будет, толко число воловъ за Вислу переправленыхъ мѣть отобрат на рѣестрѣ от шафара при волахъ будущого подписанномъ для предвучи о томъ предосторожности, а от тихъ воловъ ведлѣтъ показанного контракту по продажю онихъ в Гданску от каждого вола по поль третя таляра битого, а его впровадити, и от а особливо по тинфовъ на конвою взят до Скарбу его велможности должно будет, виключивши дискрецію протекторскую от каждого ста воловъ пятнадцять, а на шафара двохъ, от которыхъ претендовати конвой не мѣть. Вози же, с товарами из Гданска [11] и другіе тихъ же купцовъ, почавши от самой рѣки Висли ажъ до мѣста Лоіова до самой границѣ малоросійской перепровадит мѣть на всакомъ мѣсцѣ, застѣпуючи тамъ на коморахъ, такъ и прикоморкахъ такожь и на обезднихъ не промишляючи никакой до поманѣтихъ товаровъ претензий. В томъ [...] же контрактѣ онъ же ѡсновелможный его мѣсть Пнѣ Сапѣга остерѣгал, чтобъ вишозначенніе сотники и малоросійскіе кѣпци великорослихъ людей з паробковъ при волахъ своихъ до Гданска не виправляли, понеже в Прѣсахъ такоихъ великорослихъ людей вербуют, от чего бъ возпослѣдовала немалаа трудность, и за тимъ людей бы среднего зросту к воламъ приставляли б и просиль насъ листомъ своимъ; чтобъ от насъ было предложено во всѣ Рѣйменту нѣгѣго полки объ ономъ, от его ѡчиненномъ контрактѣ ѡнѣверсалами, Мы, прето Гетманъ и кавалеръ, принявши оное прошеніе* (*а барзѣи хотячи учинит купечеству малоросійскому

ползу и пожитокъ) Рейменту нѣго сей нѣгъ, посылаючи унѣверсаль, чрез оный предлагаемъ, абы П[ани] полковники их купеческим людем на барзѣй тимъ, которіе сего 1732 годѣ [нерозбірливе слово] ийти в Гданскъ з волами [...] сей нѣгъ унѣверсаль велѣли в Глуховѣ опѣбликовать и обавить: если кто из купцовъ Рейменту нѣго своею волею похощет под протекцію ѣсневелможного его мѣсти Пнѣ Сапѣги за конвоємъ его воли свои до Гданска провадить по силѣ оногю контракту* (*тое имѣли сношеніе з поманутими полками Дѣвицкимъ и Конотопскимъ и полковниками онихъ) в гайдаи людеи велено [11 зв.] роспис под описаніе [...] рейментарско ѣпоминаемъ [и пишно приказуемъ — закреслено].

Данъ в Глуховѣ февр[аля] д[ня] 24. 1732 годѣ.

Джерело: ЦДА України у Києві, ф. 51 (Генеральна військова канцелярія), оп. 3, спр. 18703, арк. 8—8 зв., 11—11 зв. Рукопис, відпуск (чернетка).

№ 3

1733, 24 лютого. Глухів.— Універсал гетьмана Данила Апостола дівичькому і конотопському сотникам Ніжинського полку про провадження волів до Гданська за контрактом і під конвоєм новгородського підстоля Олександра Корсака

[9] [Ея Імператорского величества Войска Запорожского обоихъ сторонъ Днепра Гетманъ Данииль Апостоль]

Гінам полковникам Рейменту нѣшого, П[анам] старшинам и их сотникам з ѣрадами, а особливо купеческого званія в Рейментѣ нѣшомъ обретаючимся людем, и всѣмъ кому о томъ вѣдати надлежатиметь сим нѣшимъ ознаймуем унѣверсалом их ѣсневелможности его мѣсть Пнѣ Инѣ з Довойна Соллогуб подскарбій великий и писар земский Великого княжства Литовского в листѣ своемъ минувшого 1732 года октовр[іа] 10 ч[исла] з Варкави к намъ отправленный, а нами сего 1733 году текущого февр[аля] 16 ч[исла] для полѣченном обавиль, что посылаеть онѣ велможнѣ его милость Пнѣ Александра Корсака подстоляго воеводства Новгородского и содержателя пограничнихъ коморѣ для ѣчиненнїа контрактовъ на сей 1733 год з П[анами] сотниками Дѣвицкимъ и Конотопскимъ на проважене волов до Гданска, которіе ишли на его ѣсневелможности Пнѣ подскарбіа комори, ѣк за антецессоровъ его ж ѣсневелможности, и требоваль дабы мы о томъ своимъ предложили ордеромъ, а его ѣсневелможность обовязуетса, что не толко о тагощоти жадними не пожелаеть за тѣй нами их протекцію охранит декла-

руеть, и яко повѣренных [...] его милости [9 зв.] Пнѣмъ ясневелможним Рейменту нѣшого [нерозбірливе, пошкоджене слово] [...] его милост Пнѣу подскарбѣй до остат обовязуетца на сто во вѣреніе и мѣсть откритий за сумою его Пнѣа подскарбѣа и печати скарбовой тую часть поманутых его мѣсть Пнѣ Корсакъ в Глуховѣ намъ презентоваль, а при том облавляль и контрактъ тот свой з его графским своим Гдном генералом аншефомъ Кіевской губернѣи генералом-губернатором и кавалером фонъ Вейзбахом о проваженю воловъ. Его сей вчиненний, в котором написано, что его мѣст Пнѣ Корсакъ конвой, провадячи тие воли до Кданска от границь, почавши от перевозу Лоєвскому чрез Литву, Пруси на всѣхъ коморах и прикоморках цалі Великого княжства Литовского его королевского вѣства и Рѣчи Посполитой, так Великого княжства Литовского, яко и Корони Полской од [...] спашних, так в Литвѣ, якою в Прусах везде заступат обовязуетца и повинено будетъ, также если б [...] знать [...] случаю воли, на котором нибудь од мѣстцу заграблено в Прусах будетъ, а если б за чимъ оних воловъ не виручилъ [10] теди онъ [...] з Скарбу повѣненъ заплатить... цѣну, якою в Кданску платит будутъ, а для [нерозбірливі слова] и оную впеvнит повиненъ будетъ предбираючи понеже воли не дойдуть, а ежели бы котри воли охромѣли, или вишли (Бже сохрани:) вѣзва, повредительства мѣла, теди такіе продават свободно б [...] с подножих будетъ нѣчего претендоват не мѣеть аж до Висли рѣки, до которой, так пашу для воловъ, яко и оповѣстное его милост Пнѣ Корсаку конвой з Скарбу принцѣпала своего платит будетъ повиненъ, переправивши же воли за Вислу шафару (бо ж его свѣл Гдн генерала подлугъ давно обыкновеніа своим пашпортом содержал и всакіе потребности и издержки промишлат повиненъ только онъ), Пнѣ Корсакъ, конвой и нам мѣстцу его будущіе число воловъ за Вислу переправленних тѣх о добрах на реестрѣ от шафара при волах застаючих, подписанних од которих воловъ подлугъ постановленію и означенном контракту по спроданю оних в Гданску от каждого вола пол третя талара битого, а особливо на его, Пнѣа конвоя Корсака, по тинфу од вола, а не больше таковую сумму до Скарбу одобрат мѣеть, в томъ однакъ онъ пнѣ конвой чинит себѣ предосторожность, чтоб вродливих людей паробковъ при волах не было, только мѣлкой вроди; понеже в Прусах звичних таковых людей вербоват, чрез щоб ему, Пнѣу конвоевѣ, не возпоследоваль клопотъ и затемъ б он виноват не былъ, а вози, которіе будутъ про волах, тіе [10 зв.] отправлять учинений з Гданска, поворочаючієса тѣмо его мѣст пнѣ конвой без жадного мита и за своим коштом, препровадит возами аж до Лоєва, и везде заступат своимъ коштом, и чтоб противъ его того контракту и обиватели Рейменту нѣшого волами гандлюющіе, которіе воли свои до

Кгданска гнат намѣрываютъ, провадили под его ѿсневелможности Пнѣ подскарбѣя. Про те лично мы прето, Гетман и кавалер, хотячи купечеству малороссійскому ползи и признали, надеѣсь, что на тих своих писменных обязательствах ѿсневелможный его милость Пнѣ подскарбѣй Великого княст[ва] Литов[ского] и повѣренный его конвой велможный его милость Пнѣ Корсакъ ѿстоятъ без отмѣнности, отправляючи в полки Рейменту нѣшого сей унѣверсаль, чрез оный предлагаем, абы нѣнове полковники в полках своих людам, волами гандлючим, которіе пожелаютъ до Кгданска воли свои гнат велѣли опублѣковат, иж бы они гнали под протекцію ѿсневелможного его милости Пнѣ подскарбѣя великого и писара [...] Великого княж[ества] Литовского при конвой велможного его милости Пнѣ Савѣчу Корсаку по своей ж волѣ, а не с примусу, почавши од границѣ в Лоевѣ, чрез Литву, Прусси, аж до Гданска.

[Нерозбірливо]... не висилали б при волах в гайдаи людей великорослих, но меншого зросту [...] чтоб таких великорослих в Прусах не завербовано, чрез тоѣ свободному народу малороссійскомѣ предостерѣгаем и рейментарско наминаем.

Данъ в Глуховѣ февр[аля] д[ня] 17. 1733 году.

Джерело: ЦДА України у Києві, ф. 51 (Генеральна військова канцелярія), оп. 3, спр. 18703, арк. 9—10 зв. Рукопис, відпуск (чернетка).